

NEBİ RASÛLÜN FAİZ AYETLERİ KARŞISINDAKİ TUTUMU

Hız. Nebî (s.a.v)'in ticaret hayatına ilişkin çok sayıda örnek uygulama nakledilir. Bunlarda zırhını bir Yahudiye rehin vermek gibi çok uç örnekler mevcutken, hiçbirinde faizcilik yaptığı yer almaz. Çünkü faiz sadece İslâm'da değil İslâm öncesi dinlerde de yasaklanmıştı.

Bizler Hız. Muhammed'den (s.a.v) bahsederken Farsça'dan dilimize geçmiş olan "Peygamber" kelimesini kullanırız. Araplar bunun için "Nebî" ve "Rasûl", İngilizler ise "Prophet"i tercih ederler. Tabi ki önemli olan kavramlar değil, kavramlarla kastedilen manalardır. Günümüz dünya Müslümanlarının zihinlerindeki peygamber algısı incelediğinde ırklar, kültürler ve diller değişse de hemen herkesin zihnindeki peygamber algısının aşağı yukarı benzer olduğu görülür. Benzerlikten kastımız, Allah'ın kitabında muhtevası ve sınırları bildirilenle, ona aykırı çok sayıdaki unsuru içinde barındıran peygamber anlayışıdır. Bu karışıklık İslâm kültürünün üzerine bina edildiği temel kaynaklarda da göze çarpar. Örneğin, ilk vahyin gelişinden bahseden "O arzusuna göre konuşmaz, onun ağzından çıkanlar ancak ken-

disine yapılan vahiydir"¹ mealindeki ayet, bağlamından koparılarak, peygamberin bütün söz ve davranışlarının vahiy ürünü olduğu ve dolayısıyla Kur'an dışında tabi olunması gereken ikinci bir kaynağın mevcudiyeti şeklindeki görüşe dayanak gösterilir. Bunun sonucunda peygamber Kitap'ta belirlenmiş konumun dışına çıkarılmış duruma göre yarı tanrı, duruma göre de postacı olarak sunulmuştur. Peygamber tanrılaştırılırken, âlim, evliya, şeyh, kutup vb. lakaplarla anılan insanlar, İslâm'ın inanç sistemine aykırı olarak, peygamberlerin konumuna yüceltilmiştir. Bu karışıklığa zemin oluşturan sebeplerden birisi Kur'an'da peygamberleri nitelendirmek için kullanılan "Rasûl" ve "Nebî" kavramları arasındaki anlam farkının buharlaşmış olmasıdır. Kuran'ı Kerimdeki Rasûl ve Nebî kelimelerinin geçtiği ayetler dikkatle incelendiğin-

de Rasûl ile alınan vahyin doğrudan tebliğ edilmesi Nebî ile de, bu vahyin hayata uygulanmasının, pratiğe aktarılmasının kastedildiği anlaşılır. Biz bu yazıda bu iki kavramı faiz örneğinden hareketle irdelemeye çalışacağız.

Bilindiği gibi faiz "*Borçtan elde edilen gelir*" şeklinde tanımlanır. Tevrat² ve İncil³ başta olmak üzere diğer kutsal kitaplarda da faiz yasaklanmıştır. Kur'an-ı Kerim'de doğrudan sekiz yerde faizden bahsedilir. Hız. Muhammed'e (s.a.v) faiz ayetleri vahyedilirken Rasûl sıfatıyla onları insanlara tebliğ etme, Nebî sıfatıyla da izah edip pratiğe aktarma görevi yüklenmiştir. Konuyla ilgili ilk gelen ayet-i kerime Rum 39'dur. Bu ayette şöyle buyrulur: "*İnsanların malları içinde artsın diye faize verdiğiniz şey (borç) Allah'ın yanında artmaz.*

Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, kat kat artıranlar zekât verenlerdir."⁴. Bu ayet hicretten önce nazil olmuştur. Bundan sonra gelen ayet ise şöyledir: "Ey iman edenler! Ribayı kat kat arttırılmış olarak yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz"⁵. Üçüncü olarak gelen ayette Yahudilere gönderme yapılır ve onların cezalandırılmalarının sebeplerinden birinin de yasaklanmış oldukları halde faizcilik yapmaları gösterilir. Ayet şöyledir: "...ve men edildikleri halde faizi almaları ve haksız yollarla insanların mallarını yemeleri yüzünden, onların (Yahudilerin) küfre sapanlarına korkunç bir azap hazırladık"⁶. Bu ayetlerde önceki şartlarda var olan faiz yasağının Müslümanlar için de geçerli olduğunun tekraren bildirilmesi söz konusudur. Rum 39'da faizle sadaka karşılaştırılıp, Müslümanlar sadakaya teşvik edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) ilk günlerden itibaren Müslümanları sadaka vermeye teşvik etmiş, Medine'ye hicretin ilk yıllarında fakir Muhacirlerle zengin Ensar arasında kardeşlik tesis ederek bu sadaka anlayışını ete kemiğe büründürmüştür.

Hiz. Peygamber (s.a.v) ayetleri Rasûl sıfatıyla doğrudan insanlara tebliğ ederken Nebî sıfatıyla da bu emirlerin hayata aktarılması için sözlü ve fiili aktivitelerde bulunmuştur. Medine'deki ilk icraatlarından birisi Mescid-i Nebî'yi inşa etmek diğeri de Müslümanları dönemin Medine pazarında hakim faizci Yahudilerin ekonomik boyunduruğundan kurtaracak alternatif pazarı kurmak olmuştur. Mescid'in yakınındaki Baki' diye adlandırılan yere ilk pazarı açmış, "buraya mal getiren ve burada alışveriş yapandan vergi alınmayacak" diyerek faiz yasağının hayata geçmesinin temel şartlarından biri olan ekonomik güç ve serbest ticaretin önünü açmış, Müslümanları bu pazara teşvik etmiştir. Nebî peygamber bu adımlarla yetinmemiş söylemleri ile de insanları faizden uzaklaştırmaya çaba göstermiştir. Örneğin şu hadis o güne kadar nazil olan ayetlerin adeta özeti mahiyetindedir ki faiz de buna dahildir: "Faiz -şirk, sihir, haksız yere adam öldürme, yetim malı yeme, savaştan kaçma ve namuslu kadına iftira etme gibi-mahvedici yedi büyük günahın biridir".⁷ Bir hadiste ise "Faizi yiyene, yedirene, şahitlik ve kâtiplik edenin Allah'ın rahmetinden uzaklaşmış olacağını"⁸ bildirirken adeta Yahudilerin cezalandırılmasına göndermede bulunmaktadır.

Faiz yiyenler, şeytanın aklını çeldiği kimsenin davranışından farklı davranış göstermezler.

Yukarıdaki ayetler, hadisler ve oluşturulan kurumlarla imanî, ahlâkî ve iktisadî zemini hazırlanan faiz yasağı bundan sonra gelen ayetlerle kesin olarak yasaklanmış ve Nebî (s.a.v) tarafından pratiğe aktarılmıştır. İlgili ayetlerde şöyle buyrulur:

"Faiz yiyenler, şeytanın aklını çeldiği kimsenin davranışından farklı davranış göstermezler. Bu onların "alım satım, tıpkı faizli işlem gibidir" demeleri sebebiyledir. Allah alım-satımı helal, faizli işlemi haram kılmıştır. Kime, Rabbinden bir uyarı gelir de faize son verirse geçmişte olan kendinindir. Onun işi Allah'a aittir. Kim de devam ederse, onlar cehennem halkıdır; orada ölümsüz olacaklardır."⁹ "Allah faizli işleri dara sokar, sadakaları gelişme sebebi yapar. Allah nankör günahkârların hiçbirini sevmez."¹⁰ "Müminler! Allah'tan korkun! Eğer inanmış kişilerseniz faiz alacaklarınızı bırakınız!"¹¹ "Borçlu, darlık içinde ise rahata çıkıncaya kadar beklenir. Bağışta bulunmanız sizin için daha hayırlıdır. Bunu bir bilseydiniz!"¹³ Bu ayetleri ümmetine tebliğ eden resul peygamber aynı zamanda bir Nebî olarak bu ayetleri sözlü şekilde kendi diliyle adeta tekrarlamıştır. İlgili hadislerden bir kaç şöyledir: "Câhiliye faizi kaldırılmıştır"¹⁴. "Faizcilikle zenginleşen kişinin sonu mutlaka fakirliktir"¹⁵.

Siyer kitaplarında bizlere Hz. Nebî (s.a.v)'in ticaret hayatına ilişkin çok sayıda örnek uygulama nakledilir. Bunlarda zırhını bir Yahudi-

ye rehin vermek gibi çok uç örnekler mevcutken, hiçbirinde faizcilik yaptığı yer almaz. Çünkü faiz sadece İslâm'da değil İslâm öncesi dinlerde de yasaklanmıştı. Allah'ın Rasûlü bununla ilgili ayetleri yüce Allah'tan aldığı gibi naklederken aynı zamanda uygulamalarıyla örnek oluyordu. Bu uygulamalar sadece sözde kalmıyor fiiliyata da aktarılıyor, ilgili kanun ve sözleşmelere konu ediliyordu. Örneğin ümmetine toplu halde son hitabını yaptığı Veda Haccı'nda şöyle diyordu: "Ey insanlar! Câhiliye'de yürürlükte olan mâlî nizam ve bütün Câhiliye âdetleri Kıyâmet Günü'ne kadar işte bu ayaklarınızın altındadır... Allah'ın hükmüyle kaldırılan ilk fâiz de Abbâs b. Abdilmuttalib'in faizidir. Anaparalarınız sizindir. Zulmetmeyin zulme de uğramayın!"¹⁶ Hz. Nebînin bu uyarısına rağmen Tâif yöresinde yaşayan Sakîf kabilesi mensuplarının İslâm'a girmeden öncesine ait 'Ukâz panayırından kalma faiz alacaklarını Mekkeliler'den istemeleri

ve Mekke vâlisi *Attâb b. Esîd'in* durumu Hz. Peygambere (s.a.v) iletmesi üzerine derhal müdahalede bulunmuş ve Bakara suresindeki ilgili ayetlerini hatırlatarak "*alacağınızın aslı dışında faizden vazgeçmezseniz bizimle (yeni-den) harbe hazır olun*" tehdidinde bulunmuştur¹⁷. Bu durum Hz. Peygamber'in faiz yasağını kamu temsilen de bizzat uyguladığını göstermektedir. Hz. Peygamber'in bir Nebî sıfatıyla faiz yasağını uygulaması örnekleri sadece bunlardan ibaret değildir. O İslâm'a girmek yahut İslâm'a girmeseler de İslâm devletinin otoritesini kabul etmek üzere anlaşma yapmak üzere Medine'ye gelen temsilcilerle yapmış olduğu anlaşmalara faizcilik yapılmayacağına dair maddeler koydurmuştur. Muhammed Hamidullah'ın Hz. Peygamber'in resmî yazışmalarını derlediği el-Vesaiku's-siyasiyye adlı eserde bu yazışmaların örneklerine yer verilir¹⁸.

Belgelerde belirtildiğine göre, Mekke fethi sonrası kuşatılıp da fethedilemeyen Tâif'ten bir heyet Medine'ye gelerek İslâm'a geçmek istediklerini ancak bazı şartlarının bulunduğunu ileri sürerler. Şartlar arasında zina, içki ve riba konusunda serbestlik talebi yer alır. Hz. Peygamber'in bu istekler karşısındaki tavizsiz tutumu bir ara görüşmelerin kesilmesine yol açmış ve fakat daha sonra heyet dönüp anlaşmayı imzalamıştır¹⁹. Hz. Peygamber bunun üzerine Tâif/Sakîf'e yazılı bir duyuruda bulunur. Buna göre Mekke ile bu bölge arasında bulunan ünlü 'Ukâz panayırından kalma işlemlerden doğan borçlar sadece anaparası ile ödenecek ve onlar için faiz istenmeyecektir. Ödeme gücü olmayanların ana borçları ise ertesi yıla kadar ertelenecektir.²⁰ Bu durum Hz. Peygamber'in sadece kamu alacakları değil, özel borç ilişkilerinde de İslâm'ın ilkelerine aykırı unsurları ayıklama, gerekli tasarruflarda bulunma yetki ve sorumluluğunu kendisinde gördüğünü göstermektedir. Hz. Peygamber Hicaz'ın Yemen tarafındaki Necran Hristiyanları ile yine Yemâme ve Bahreyn tarafındaki *Hecer* bölgesi Mecûsileri ile yapmış olduğu anlaşmalarda onlara da faiz yasağını koymuş ve hatta o öylesi sert bir yol izlemiş ki eğer onlar kendi aralarında dahi faizli işlemlerde bulunacak olurlarsa bunun cezasız kalmayacağını; yasağı çiğneyen kişi antlaşmayla verilen himaye ve teminatların dışında kalacağı belirtilmiştir. Hatta Peygamber onlara; "*Ribayı bırakmazsanız Allah ve Rasûlü tarafından faizcilerle karşı açılmış olan savaştan haberinizi olsun*" şeklinde tehditte bulunmuştur²¹.

Bütün bu rivayetler bir Rasûl olarak Rabbi'nden aldığı ayetleri doğrudan muhataplarına aktaran Hz. Peygam-

ber'in bir Nebî olarak da bunları hayata tatbik ettiğini göstermektedir. Ayetleri tebliğ ederek Rasûllük görevini ifa eden elçi, onların pratiğe aktarılması konusunda *çetin mücadele* ve müzakerelere girdiği ancak, Allah'ın yasakları konusunda taviz anlamına gelecek herhangi bir tasarrufta bulunmadığı anlaşılmaktadır. Bu durumun günümüz siyasi ve ekonomik şartlarının faiz yasağını uygulayacak kıvama henüz ulaşmadığı şeklindeki mazet sahiplerinin kulağına küpe olması dileklerimizle...

Notlar

1. Necm, 53/ 3, 4.
2. Bk. Tevrat, Çıkış 22/ 25; Levililer 25/ 35, 36, 37; Tesniye 15/1-8; Tesniye 23/19-20; Yeremya 15/10.
3. Luka, 6/34.
4. (Rûm 30/ 39).
5. Al-i İmrân 3/ 130.
6. Nisâ 4/ 161.
7. Buhârî, "Vasâya", 2.
8. Müslim, "Müsâkât", 105,106.
9. Bakara, 2/ 275.
10. Bakara, 2/ 276.
11. Bakara, 2/ 278.
12. Bakara, 2/ 279.
13. Bakara, 2/ 280.
14. Müslim, "Hac", 19; Ebû Dâvûd, "Büyu", 50; İbn Mâce, "Menâsik", 76; Muvatta, "Büyu", 83.
15. İbn Mâce, "Ticâret", 58.
16. İbn Ebî Şeybe, Musannef, VII, 272; Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 72; Dârimî, Sünen, II, 320; Ebû Ya'lâ el-Mevsilî, Müsned, III, 139.
17. Serahsî, Mebsût, XIV, 58-59; ayrıca bak Taberî, Câmi'u'l-Beyân, III, 60 (Mısır 1374 h), F. Râzî, Mefâtihu'l- Gayb, II, 377 (Mısır 1308).
18. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Yeniçeri, Celal, "Faiz Yasağının Ortaya Çıkışı ve Peygamber Döneminin Bazı Uygulamaları", Mezheplerde Tutarlılık, VII. İslâm Hukuku Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı Bildirileri, 1-3 Haziran 2010, Kartepe, Kocaeli, Süleymaniye Vakfı Yay. İstanbul 2012, s. 264-272.
19. Ebû 'Ubeyd, el-Emvâl, 207, ra. 508; İbn Şebbe, II, 502 vd.
20. Ebû 'Ubeyd, 204-206, ra. 507
21. Bk. Prof. Dr. Yeniçeri, age., s. 267-270